

TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI

İki Ayda Bir Yayınlanır

Sahibi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Adına
Prof.Dr. Turan YAZGAN

Yazı İşleri Müdürü

Saadet Pınar Yıldırım

Tashih

Aydil Erol

İdarehane

Ankaravi Mehmed Efendi Medresesi
Belediye Sarayı Arkası,
Saraçhane/İstanbul
Tel : 0 (212) 511 10 06 - 511 18 33
Posta Çeki Hesabı : 141720

Dizgi

Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
Yuluğ Tekin Dizgi Merkezi

Abone Bedeli

Yurtiçi: 200.000 TL. Yurtdışı: 75 DM

Baskı

ETAM A.Ş. Matbaa Tesisleri

Tel : (222) 236 00 51 - 236 04 31

Fax : (222) 236 04 98 ESKİŞEHİR

86

EKİM 1993

Bilim Tarihi

HALK TAKVİMİ

Dr. Müh. A. Necati AKGÜR

Müslüman-Türk toplumu olarak bizde eskiden, bir Ay takvimi olan, Hicrî takvim kullanılmaktaydı. Hicrî takvimde yıl süresi, bilindiği gibi, 354 ya da 355 gün; dört mevsimden oluşan bir mevsimler yılı süresiye 365 ya da dört yılda bir 366 gündür. Bu ikisi arasındaysa, yılına göre, 10, 11 ya da 12 gün fark vardır. Bu nedenle Hicrî takvimde yılbaşı (1 Muharrem) ya da yılın herhangi bir ayı (örneğin Ramazan ayı) ve günü, mevsimler yılı içerisinde sürekli yer değiştirmekte ve yazda da kışa da gelebilmektedir. Kısaca, Hicrî takvimin mevsimlerle uzaktan yakından bir ilişki ve bağlantısı bulunmamaktadır.

Oysa biz, kişi ve toplum olarak, yaşamımızda, mevsimlere pek sıkı bir biçimde bağlıyız. Gerçekten fasulye, patlıcan, domates, her yıl, belli bir mevsimde çıkıyor. Ağaçlar ilkbaharda çiçek açıyorlar. Okullar sonbahar başında açılıyor. Odun kömürümüzü kış başında ediniyoruz. Düğün ve sünnetler için yılın belli günlerini seçiyoruz. Çiftçi toprağını süreceği, tohumunu ekeceği, çoban koyununu kırkacağı; çömllekçi de çömlleğini kurutacağı mevsimi ve günleri iyi biliyor. Biz de, kış içerisindeyken, yazda daha kaç gün kaldığını bilmek hesaplamak istiyoruz. Devletler bile, bütçesini yapar vergisini toplarken yaz-kış durumunu gözetiyor.

İşte dede-ninelerimiz, Hicrî takvimin mevsimlerle ilgili bu türlü sorulara yanıt vermediğini görünce, kendilerine özgü bir mevsimler takvimi oluşturma yoluna gitmişlerdir. Örneğin birçoğumuz "Kiraz ağaçlarının çiçek açtığı", "leyleklerin geldiği" günlerde ya da zemheri'de, kış doksanı sıraları doğmuşuzdur. Ancak doğum tarihimiz, gün-ay hattâ yıl olarak bile belli değildir.

Bu takvim, atalarımızın, kimi bilgin ama çokluk bilgin olmayan sıradan insanların, yüzyıllar boyunca süren kişisel gözlem ve deneyimlerinin birikimiyle oluşturulmuştur. Duvarlara asılmaktan çok belleklere kazanmıştır. Kökleri Eski Yunan'a, oradan da Mezopotamya'ya, Mısır'a değin iner. Konuyu *Âsâr ül-Bâkıye*'sinde (bölüm XIII) uzun boylu inceleyen Beyrunî (973-1051), bize Eski Yunan döneminden, Caanon, Caesar, Callippus, Demokritos, Dositheus, Euktemon, Eudoxus, Hipparkhos, Meton, Metrodorus, Pihilippus gibi bilginlerin adlarını vermektedir. Yine Beyrunî'ye göre, İslâm Ortaçağı'nda, Sinan bin Sâbit bin Kurra, *Kitab ül-Envâ* adlı yapıtında konuyu ilk olarak ele almış bulunmaktadır. 1424-36 yıllarında yazıldığını bildiğimiz *Uluğ Bey Ziyci*'nde de (I konu, bölüm 7) bu takvime ilişkin kimi veriler ve pek kısa bilgi bulunmaktadır. *Müneccimbaşı* (Osmanlı devlet) *takvimleri*'ndeki verilerin de Beyrunî ve Ziyc'den alınmış oldukları görülüyor. Halk takvimimizin, bilindiği ve biraz sonra da ayrıntılarıyla görüleceği üzere, asıl özelliği, Hıdrellez-Kasım bölümlenmesi ve sayılmasıdır. Ancak ne Beyrunî'de ne de Ziyc'de böyle bir ayırım ve sayılama bulunmamaktadır. Her ikisinde de, cemreler, kocakarı soğukları, bunaltıcı sıcaklar (eyyâm-ı bâhur) vb. veriler Rumî (Jülyen) takvimi günleriyle bağlantılır. Bu nedenle *Müneccimbaşı takvimleri*'nde de, ilk dönemde, Hızır-Kasım bölümlenmesine rastlanmaz. İlk olarak, 435 Celâlî (1824 İskender/1513 Rumî) yılı takviminde *Rûz-u Hızırilyas* deyimi, Rumî 23 Nisan'da yer alır. 1836/1525 yılı takviminde *Rûz-u Kasım* da, 26 Ekim'de, buna eklenir. Böylece olguları, Rumî takvimin yanısıra, bu günlere bağlama geleneği oluşmaya başlar. Gün sayılması ise, sözkonusu takvimlerde, ancak pek yakın tarihlerde verilmeye başlanmıştır. Böylelikle gerçek kimliğini bulan Halk takviminde, Rumî takvimle (yani mevsimlerle) sıkı bağlantısına rağmen, yıl-ay kavram ve sayıları bulunmamakta, yalnızca gün sayımı yapılmaktadır.

TEMEL İLKESİ VE ÇATISI

Halk takviminde bir yıl, Hıdrellez Kasım yıl ikiye taksim denilerek iki mevsime bölünür. İlk gününü Hıdrellez olarak kutladığımız Hızır günleri, ilkbaharın tam ortasından başlayıp yazı ve sonbaharın ilk yarısını içine alan bir yaz yarıyılı oluşturur ve 185 gün sürer. Böylece Hızır günlerinin ortası yazı da ortalar. Kış yarıyılı olan Kasım günleri ise, sonbaharın ortasından, kışı da içersine alarak, ilkbaharın ortasına değin uzanır ve Şubatı 28 gün çeken olağan yıllarda 180, artık yıllardaysa 181 gün sürer.

Bu ilke doğrultusunda, günümüzde, Hızır günlerinin başlangıcı olan ilkbaharın ortası ile Kasım günlerinin başlangıcı olan, Sonbaharın ortası

aranırsa (Milâdî ile günümüzde bundan 13 gün öncesini gösteren Rumî olarak):

Çizelge 1. İlkbahar ile Sonbaharın ortası

Milâdî	Rumî	Milâdî	Rumî
1. 21 Mart/8	Mart 93	1. 23 Eylül/10	Eylül 90
12. 1 Nisan/19	Mart 82	9. 1 Ekim/18	Eylül 82
42. 1 Mayıs/18	Nis. 52	40. 1 Kasım/19	Ekim 51
47. 6 Mayıs/23	Nis. 47	45. 6 Kasım/24	Ekim 46
73. 1 Hazi./19	May. 21	46. 7 Kasım/25	Ekim 45
93. 21 Hazi./8	Hazi. 1	70. 1 Aralık./18	Kasım 21
		90. 21 Aralık./ 8	Aralık 1

hesabına göre, 6 Mayıs/23 Nisan ve 7 Kasım/25 Ekim günleri bulunacaktır.

BÜYÜK YANLIŞ

Az önce, Halk takvimimizdeki Hıdrellez-Kasım bölümlemesinin, Osmanlı devletinin resmî takvimi olan Müneccimbaşı takvimleri'ne, 1500'lü yılların ilk çeyreği içerisinde ve Rumî 23 Nisan ile 26 Ekim günleriyle başlatılmak üzere girmiş olduğunu söylemiştik. Bugün de takvimlerimize bakacak olursak, Hıdrellezin yine 23 Nisan/6 Mayıs'ta, Kasımınsa 26 Ekim/8 Kasım'da başlatılmakta olduğunu göreceğiz. Gerçekten, Müneccimbaşı takvimleri incelenirse, sözkonusu verilerin, 1500'lü yılların ilk çeyreğinden günümüze değin, hemen 500 yıla yakın bir süre boyunca hiç değiştirilmemiş bulunduğu görülecektir. Burada üç yanlış sözkonusu olmaktadır:

1. Hıdrellezin, 1513'te, Rumî 23 Nisana getirilmesi
2. Kasımın 26 Ekime getirilmesi
3. Bu verilerin hemen 500 yıl boyunca hiç değiştirilmemiş olması

Önce konuyu biraz açalım.

Bilindiği üzere, iyi ve doğru bir takvim, doğru tarihleme veren bir takvimdir. Buysa o takvimin mevsimlere tam olarak uyması ile olacaktır. Yine bildiğimiz üzere, bilim tarihinde ilk olarak, yaz gündönümü yani yaz mevsiminin başladığı gün, M.Ö.432 yılında, Atinalı Meton ve Euktemon tarafından belirlenmiş bulunmaktadır. Daha sonra, 325 yılında İznik'te, ilkbahar ılınımı (ilkbaharın başladığı günü belirleme) ölçümü yapıldı ve bu günün 21 Mart'a geldiği kayda geçirildi. Bundan sonra Avrupa'da 1582'de yapılan ilkbahar ılınımı belirlemesindeyse, sözkonusu günün 11

Mart'a düştüğü görüldü. Bu belirleme, o yıla değin kullanılmakta olan, 365 1/4 günlük Rumî (Jülyen) takviminin doğru olmayıp yanlış olduğunu, yanlış payının ise $1582-325=1257$ yılda 10 gün ya da 125,7 yılda 1 gün veya 100 yılda 0,0079 gün ölçüsünde bulunduğunu, buna göre de yıl süresinin $365,25-0,0079=365,2421$ gün olması gerektiğini gösterdi. Son ölçümler yanlış ölçüsünün 128 yılda 1 gün ya da 100 yılda 0,0078 gün ve buna göre yıl süresinin 365,2422 gün olduğunu göstermektedir. Böylece yanlış ve yanlış Rumî takvim, 1582'de, 4 Ekim 1582 Perşembe'yi izleyen gün 15 Ekim Cuma sayılmak suretiyle, 10 gün ilerletilip, bir başka deyişle ilkbahar ılınımı günü 11 Marttan 21 Martta alınıp, doğru ve yanlışsız duruma getirildi. İkinci olarak da, 128 yılda 1 gün, 400 yılda yaklaşık 3 gün demek olduğundan, 400 ile kalansız bölünemeyen 1700-1800-1900 yıllarının Şubatları 29 günden 28 güne düşürülmek yoluyla da bu düzeltinin ileriki yıllara da aktarılması sağlanmış oldu. Böylece bu yeni takvimle eskisi (Rumî takvim) arasında 1582'de ortaya çıkan 10 gün farkı, 1700'de 11, 1800'de 12 ve 1900'de 13 güne çıkmış oldu. İşte bu yolda oluşturulan doğru takvime Milâdî (Gregoryen) takvimi diyoruz.

Görüldüğü üzere Milâdî takvim 1582'de ortaya konulmuştur. Ancak 1582 yılı öncesi dönemi için de Milâdî takvim günleri elde edilmek istenirse, 325 yılından yukarı ve aşağı doğru olmak üzere, 128 yılda 1 gün değişimi kuralı uygulanır. Çizelge 2'nin ilk bölümü işte bu yolda oluşturulmuştur. Böylece Rumî takvim günlerini Milâdî'ye çevirmek için, günler çizelgede gösterilen gün sayısı kadar ilerletilir ya da geriletir. Örneğin günümüzde (ve 1900 - 2100 yılları arasında), 13 gün ilerletmeyle 23 Nisan 1993 Rumî=6 Mayıs 1993 Milâdî'dir.

Bu denkleğin anlamı: İlkbahar, Milâdî takvime göre 21 Martta girmekte ve bu gün değişmemektedir. Buna göre de 6 Mayıs, ilkbaharın 47'nci günü olmaktadır (21 Mart=1'inci, 21 Nisan=32'nci, 1 Mayıs=42'nci ve 6 Mayıs = 47'nci günü. Bunu çizelge 1 a'da da görmüştük).

Rumî takvime göreyse, ilkbaharın girişi günü, 128 yılda 1 gün ölçüsünde değişmektedir ve günümüzde 8 Marttır. Buna göre de 23 Nisan günü, ilkbaharın yine 47'nci günü olacaktır. Hıdrellez kavramının Münecimbaşı takvimlerine girişi yılı olan 1513'de, ilkbaharın girişi (Rumî) 12 Marttaydı. Buna göre 23 Nisan, ilkbaharın 43'üncü günü oluyordu. II Ramses dönemindeyse (M.Ö.1264'de), ilkbaharın girişi Rumî 2 Nisandaydı; buna göre de 23 Nisan, ilkbaharın 22'nci gününe gelmekteydi.

İşte mevsimlere tam olarak uyan ve doğru tarihleme veren, dolayısıyla doğru ve yanlışsız bir takvim deyince bunları anlıyoruz.

Çiz.2 a, b. Rumi-Milâdi (Jülyen-Gregoryen) ve Rumi-Celâli gün farkları
(Milâdi'de ilkbaharın girişi = 21 Mart. Hiç değişmez).

Yıllar	Rumi (Jülyen)de ilkbaharın girişi	Rumi'den Milâdi'ye geçişte eklenecek ya da çıkartılacak gün sayısı.	Yıllar	Rumi (İskender)de ilkbaharın girişi	Rumi'den Celâli'ye geçişte eklenecek gün sayısı
2100	8 Mart	+ 13 gün	2084		
1900	9 "	+ 12 "	2017	8 Mart	17 gün
1800	10 "	+ 11 "	1948		
1700	11 "	+ 10 "	1883	9 "	16 "
1582			1816		
1477	12 "	+ 9 "	1749	10 "	15 "
1412			1680		
1349	13 "	+ 8 "	1615	11 "	14 "
1284			1548		
1221	14 "	+ 7 "	1481	12 "	13 "
1156			1412		
1093	15 "	+ 6 "	1347	13 "	12 "
1028			1280		
965	16 "	+ 5 "	1213	14 "	11 "
900			1144		
837	17 "	+ 4 "	1079	15 "	10 "
772			1012		
709	18 "	+ 3 "	945	16 "	9 "
644			876		
581	19 "	+ 2 "	811	17 "	8 "
516			744		
453	20 "	+ 1 "	677	18 "	7 "
388			608		
325	21 "	0 "	543	19 "	6 "
260			476		
197	22 "	- 1 "	409	20 "	5 "
132			340		
69	23 "	- 2 "	275	21 "	4 "
M.S. 4			208		
M.O. 60	24 "	- 3 "	141	22 "	3 "
125			72		
188	25 "	- 4 "	M.S. 7	23 "	2 "
253			M.O. 61		
316	26 "	- 5 "	128	24 "	1 "
381			193		
444	27 "	- 6 "	262	25 "	0 "
509			312		
572	28 "	- 7 "			
637					
700	29 "	- 8 "			
765					
828	30 "	- 9 "			
893					
956	31 "	- 10 "			
1021					
1084	1 Nisan	- 11 "			
1149					
1212	2 "	- 12 "			
1277					
1340	3 "	- 13 "			
1405	:	:			

Müneccimbaşı takvimleri'ni hazırlayan Osmanlı müneccimleri (gök bilimcileri), Rumî takvim olarak, Nasârâ (Hristiyan) takvimi diye adlandırdıkları Milât yani Hz. İsa'nın doğumu yılı başlangıçlı Jülyen takvimi'ni değil, 1 Ekim M.Ö. 312 başlangıçlı İskender takvimi'ni kullanıyorlardı. Görüldüğü üzere, bu takvimin yalnız başlangıç yılı ile yılbaşı farklıdır. Bir de, bu takvimin yanlış payı, 1079 yılı Celâlî takvimi ilkbahar ılınımı ölçümüne dayanılarak, 134 yılda 1 gün şeklinde biliniyordu. Bu verilere göre hazırladığımız İskender (Rumî)-Celâlî takvimi gün farkları dökümü de, Çizelge 2'nin ikinci bölümünü oluşturmaktadır.

Bu açıklamaları verdikten sonra, şimdi yeniden konuyu bıraktığımız yere dönelim.

1. İlkbaharın tam ortası demek olan Hidrellezin, 1513 yılında (Rumî) 23 Nisana getirilmiş olması yanlıştır. Doğrusu: 27 Nisana getirilmeliydi. Çünkü 1513'de (daha geniş olarak 1412 ile 1582 arası döneminde), Çizelge 2 a'ya göre, ilkbahar ılınımı günü 12 Marttır (Söz konusu yıl sıraları Müneccimbaşı takvimlerinde de bu veri görülmektedir). Çizelge 1 a'yı bu güne göre düzenlersek, ilkbaharın tam ortası olan 47'nci günün 27 Nisana geleceği görülür.

Gerçekten bu gün, 1513 yılında 27 Nisana getirilecekti. Çizelge 2 a'ya göre 1582'den (2 b'ye göreyse 1548'den) sonra 26 Nisana, 1700'den (ya da 1680'den) sonra 25 Nisana, 1800'den (1816'dan) sonra 24 Nisana ve 1900'den (1948'den) sonra da 23 Nisana düşürülecekti. Söz konusu Rumî günlerin Milâdî karşılıkları ise,

1513-1582 arası :	27 Nisan + 9 gün =	6 Mayıs
1582-1700 arası :	26 Nisan + 10 gün =	6 Mayıs
1700-1800 arası :	25 Nisan + 11 gün =	6 Mayıs
1800-1900 arası :	24 Nisan + 12 gün =	6 Mayıs
1900-2100 arası :	23 Nisan + 13 gün =	6 Mayıs

hesaplamasına göre, hiç değişmeksizin, hep 6 Mayıs'tır¹.

Müneccimbaşı takvimlerini hazırlayan müneccimlerin, nasıl olup da böyle bir yanlışya düşüp bu yanlış yola saptıkları konusuna gelince:

Yanlış, çizelge 2 a'dan kaynaklanmaktadır. Gerçekten Osmanlı takvimcileri, 1079 yılı ilkbahar ılınımı ölçümüne göre düzenlemiş oldukları kendi doğru/yanlışsız takvimlerinde ilkbaharın girişi gününü, hris-

1 Bir süre önce yayımlanmış olduğumuz bir yazıda (Hidrellez yine bir gün gecikti. *Yıllarboyu Tarih* dergisi, Haziran 1981), Özellikle Muallim Naci'nin geçen yüzyılda kaleme almış olduğu *Lügat-ı Nâci*'sinde, Hidrellezin Rumî 23 Nisanda girdiğinin yazılı olduğuna; buna göre bu günün, 1800'lü yıllarda 12 gün eklemekle Milâdî 5 Mayıs'a gelmesi gerektiğine işaret ederek; günümüzde yine bu tarihe 13 gün eklemekle, takvimlerimiz Hidrellezi 6 Mayıs'a getiriyorlar; bu yanlıştır; 22 Nisan+13 gün=5 Mayıs olmalıdır demiştik. Bizim buradaki yanlışımız, hesaplamamızı yalnızca *Lügat-ı Nâci*'ye dayandırmış olmamızdan kaynaklanmaktadır.

tiyan Avrupa gibi 325 yılına dayandırarak 21 Mart değil, M.Ö. 312 (262) yılına dayandırıp 25 Mart olarak almışlardı. Buna göre 1513 (1481)'de 23 Nisana, 9 değil, 13 gün eklersek, Hıdrellez onların doğru takvimlerine göre 6 Mayıs gelecekti. Ne var ki onlar sözkonusu doğru takvimi hiç bir zaman kullanmadılar. Bu yüzden bu 23 Nisana getirme olayının yanlışlığını ilerki yıllarda da göremediler. Ancak Osmanlı Millet Meclisi, 1917'de Milâdî takvime geçiş kararı aldığıında, ilkbaharın 25 Martta başlatıldığı kendi doğru takvimlerine değil, Avrupa takvimine geçtiklerinden yanlış ortaya çıktı. Eğer 1917 takvimi değişimi eskiye sadık kalınarak yapılmış olsaydı, biz bugün Milâdî takvimdeki 6 Mayıs gününe 10 Mayıs diyecektik. Günleri hep böyle 4 gün ileri olarak gösterecektik. Daha açıkçası takvimlerimizde iki ayrı Milâdî gün olacaktı. Biri Avrupa Milâdî (Gregoryen) takvimi 6 Mayısı gösterirken, aynı gün bizim Milâdî (Ancak Gregoryen olmayan) takvimimizde 10 Mayıs olarak yer alacaktı.

2. Bu verinin hemen 500 yıl boyunca hiç değiştirilmemiş olması.

Osmanlı takvimlerini hazırlayan müneccimlerin asıl yanlış burada olmuştur. Müneccimler, herhalde, zamanın yüksek öğrenim kurumları olan medreselerde okumuş, matematik ve gökbilimine ilgi duyan kişilerdi. Bunlar, 325 yılı-İznic-21 Mart ilkbahar ılınımı ölçümünden haberleri olmasa bile, İskender (Rumî) takviminin yanlış/yanılgı olduğunu, yanılgı payının ise, gerçek yıl uzunluğunun 1079-Celâli-ilkbahar ılınımı ölçümünde 365 242 534 876 543 209 876 gün olarak hesaplanmış oluşu dolayısıyla, 134 yılda 1 gün ölçüsünde bulunduğunu biliyorlardı. Çünkü bu bilgiler, Uluğ Bey Ziyci'nde yazılıydılar.

Bu gerçeği bildiklerine göre, Müneccimbaşı takvimcilerinin 1513'de 23 Nisana getirmiş oldukları Hıdrellezi, 134 yıl sonra 22 Nisana, $2 \times 134 = 268$ yıl sonra 21 Nisana vb. düşürmemiş olmaları affedilemez bir yanlıştır ve, Galile sonrası Avrupa bilimiyle karşılaştırılırsa, Osmanlı biliminin kalıplaşmış, ezbere dayanan ve araştırmaya kapalı durumunu pek açık bir biçimde anlatılmaktadır.

3. Kasımın Rumî 26 Ekime getirilmesi yanlış.

Çizgelge 1 b'de açıkça görüldüğü gibi, günümüzde de sonbahar Rumî 10 Eylülde başlamaktadır. Sonbaharın ortası olan 46'ncı günü ise 25 Ekime geliyor. Bunun günümüzdeki Milâdî karşılığıysa, 13 gün eklemesiyle, 7 Kasımdır. Oysa bugün bu veri takvimlerimizde 26 Ekim/8 Kasım olarak yer almaktadır. Doğrusu 25 Ekim/7 Kasım olacaktır.

Bu bir günlük yanlış, herhalde, o zaman sonbahar ılınımı gününün sağlıklı bir biçimde belirlenememiş olmasından ileri gelmiştir. Sonuç olarak, günümüzde, takvimlerdeki bu yanlışın da düzeltilmesi gerekir.

HALK TAKVİMİ

Bu kabullere göre, Halk takvimimizin çatısı şöylece belirlenebilecektir:

Çizelge 3. Halk takvimimizin çatısı

Hızır günleri			Kasım günleri		
	1	6 Mayıs (Hidrellez)		1	7 Kasım
Yaz	27	1 Haziran	Kış	25	1 Aralık
gün.			gün.		
	1	48 22 Haziran (Yaz başlangıcı)		1	46 22 Aralık (Kış başlangıcı)
	10	57 1 Temmuz		11	56 1 Ocak
	41	88 1 Ağustos		42	87 1 Şubat
	43	90 3 Ağustos (Yaz doksanı)		45	90 4 Şubat (Kış mevsimi ile Kasım günlerinin ortası)
	46	93 6 Ağustos (Hızır günl. ort)		69	114 28 Şubat
	47	94 7 Ağustos (Yaz mevsiminin ortası)		70	115 1 Mart/29 Şubat
	72	119 1 Eylül		89	134 20/19 Mart (Kış mevsimi sonu)
	93	140 22 Eylül (Yaz mevsimi sonu)			135 21/20 Mart (İlkbaharın girişi)
		141 23 Eylül (Sonbaharın girişi)			146 1 Nisan/31 Mart
		149 1 Ekim			176 1 Mayıs/30 Nisan
		180 1 Kasım			180 5/4 Mayıs
		185 6 Kasım (Hızır günlerinin sonu)			181 -/5 Mayıs (Kasım günlerinin sonu)

Halk takvimimiz genel dökümde verilmiştir. Bu döküm, Beyrunî'nin *Âsâr ül-Bâkıye'si* ve *Uluğ Bey Ziyci* verileriyle karşılaştırılmak suretiyle, *Münecimbaşı takvimleri* temel tutularak düzenlenmiştir. Ayrıca, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın *Riyâz ul-Muhtar*'ında verilen Halk takvimi şeklinden (Şekil 105), Ahmet Şakir Paşa'nın *Sene-i Mâliye Hakkında Mutaleat* ve *Takvîm-i Nücûmî*, Sâmih Paşa'nın *Gurrenâme-i Dâimî*, Mehmet Ali'nin *Takvîm-i Mükemmel* 1899, Ahmet Ziyâ (Akbulut)'nın *Takvim-i Ziya* 1935 ve Bulgaristan Başmüftülüğü'nce yayınlanmış bulunan Hicrî 1392/1393 (M. 1972/73) yılı takvimi adlı yapıtlarda verilen takvimler ile günümüzde yayınlanmış ve yayınlanmakta olan çeşitli takvimlerden yararlanılmıştır. Dökümü oluştururken özellikle şu noktaları işaretlememiz yerinde olacaktır:

1. Türkiye'de Milâdî (Gregoryan) takvime, bilindiği gibi, resmî olarak 1917 yılında ve Rumî günlere 13 gün eklenmek yoluyla geçildi. Ancak daha önceki yıllar takvimlerinde de Milâdî takvim günlerinin verilmiş olduğu görülmektedir. Böylece örneğin ilk cemrenin düşüşü, 1800'lü yıllarda Rumî günlere 12 gün eklemeye Rumî 7/Milâdî 19 Şubata, 1900'lü yıllarda 13 gün eklemeye 7/20 Şubata getirilmiştir. Öteki bütün veriler için de aynı uygulama görülüyor.

Öte yandan Cemreler, Kocakarı soğukları, Meltem yelleri (Riyâh-ı bevârih), sam yelleri (Bâd-ı semûm), yılın en sıcak günleri (Eyyâm-ı bâhur), ırmakların (Nil'in) kabarma ve taşmaya başlaması günleri ile Hristiyan dinî günleri, 1000 yılı sıraları yazılmış olan, Beyrunî'nin Âsâr ül-Bâkıye'si ile 1400'lü yılların ilk yarısında yazıldığını bildiğimiz Uluğ Bey Ziyçi'nde de bulunmaktadır. Böylece bu verilerin Halk takvimimize ne zaman girmiş olduklarını kesin olarak bilmiyoruz. En geç, Sinan bin Sâbit'in yaşadığı dönemde, 900 yılı sıraları girmiş olduğunu düşünebiliriz.

Şimdi, Rumî takvimin 128 yılda 1 gün yanlış ve dolayısıyla yanlış tarihleme veren bir takvim olduğunu bildiğimize göre, günümüzde, bu 13 gün ekleme yöntemiyle takvimlerimize getirilen Halk takvimi verilerinin de yanlış günlere yerleştirilmiş olduğu açıkça ortadadır. Nitekim örneğin Rumî 7 Şubat'a getirilen Birinci cemre, çizelge 2 a'ya göre, Sinan bin Sâbit dönemi öncesinde (837'de),

Rumî 7 Şubat + 4 gün = Milâdî 11 Şubat'a geliyordu. Bu gün, bilindiği gibi kış mevsiminin 52'nci günüdür (22 aralık = 1'inci, 22 Ocak = 32'nci, 1 Şubat = 42'nci ve 11 Şubat = 52'nci gün). Oysa Cemre, Beyrunî döneminde (965'de),

Rumî 7 Şubat + 5 gün = Milâdî 12 Şubat'a yani kışın 53'üncü gününe; 1500'lü yılların ilk çeyreğinde (1477'de),

Rumî 7 Şubat + 9 gün = Milâdî 16 Şubat'a ve kışın 57'nci gününe; yaşadığımız dönemdeyse,

Rumî 7 Şubat + 13 gün = Milâdî 20 Şubat'a ve kışın 61'inci gününe gelmektedir.

Yanlış, çok açık bir biçimde ortadadır.

Oysa, böyle olacağı yerde, 837'de Rumî 7 Şubat'a getirilen Cemre, 965'de 6 Şubat'a, 1477'de 2 Şubat'a, günümüzdeyse 29 Ocak'a getirilmeliydi. Bu durumda sözkonusu gün, Milâdî yani doğru takvimde, hiç değişmeksizin hep 11 Şubat'a ve kışın 52'nci gününe gelecekti. İşin doğrusu buydu.

Bununla birlikte, burada biz de, geleneksel yanlış olduğu gibi sürdürerek, 7/20 Şubat verisini aldık. Ancak, eğer bu verinin Halk takvimimize ne zaman girdiğini kesin olarak bilmiş olsaydık, kuşkusuz bu doğru günü vermemiz gerekirdi.

Örneğin Beyrunî, Mısır'da (Büyük köpek burcunun en parlak yıldızı olan) Sirius yıldızının Güneşle birlikte doğuşu olayı ile, bununla ilişkili olarak, Eyyâm-ı bâhur (the dog days = köpek günleri)'ü aynı bir güne, 18 Temmuz getiriyor (Âsâr ül-Bâkıye 1879, s. 260-262). Bilindiği (ve bizim de Türk Dünyası Araştırmaları sayı 74' deki Eski Mısır Takvimi incelemizde ayrıntılarıyla anlattığımız) üzere, Yunanlı gökbilimci Batlamyus, 140 yılında, Sirius'un Güneşle birlikte doğuşunu 19 Temmuz olarak belirlemiştir. Bu gün, çizelge 2 a'ya göre, 1 gün çıkarmakla, Milâdî 18 Temmuz

gelmekteydi. Dolayısıyla biz burada, bu çok iyi bildiğimiz gerçeğe dayanarak, Mısır'da Sirius'un Güneşle birlikte doğuşu olayını, yüzyılımıza göre Rumî 5/Milâdî 18 Temmuz getirdik. Evvel-i eyyâm-ı bâhur'u ise, Halk takvimimize ne zaman girdiğini kesin olarak bilemediğimiz nedeniyle geleneye uyarak, 19 Temmuz/1 Ağustos'a aldık. Ayrıca bu gün Türkiye ikliminin genel gidişine de daha uygun düşmektedir.

Dökümlerde yer almış olmamakla birlikte, konunun daha iyi anlaşılması için, bir kaç örnek daha vermek istiyoruz:

a. Hicrî takvimin başlangıç günü, bilindiği gibi, genellikle

1 Muharrem 001 Hicrî=16 Temmuz 622 Cuma, Rumî

olarak kabul edilmektedir. Sözkonusu günün Milâdî karşılığı da bilinmek istenirse, çizelge 2 a'ya göre, rumî'ye 2 gün eklemekle, bu başlangıç denkliği

1 Muharrem 001 Hicrî=16 Temmuz 622 Rumî=18 Temmuz 622 Cuma, Milâdî şeklinde yazılabilir. Her ne kadar 1582'den önce Milâdî takvim yoktuysa da, yukarılarda örnekleri verildi, günün mevsimler yılı içerisindeki yerini doğru olarak belirlemek ve takvim hesaplamalarında kullanılmak üzere böyle çevirmelere gereksinim duyulmaktadır.

Söz edilen gün, Milâdî'nin temel alınmasıyla, Hızır'ın 74'üncü günü olacaktır.

b. Bağdat'ın Halife Ebû Ca'fer el-Mansur tarafından yapılandırılmasına başlanması günü,

23 Temmuz 1074 İskender(762 Rumî)'dir.

(Beyrunî, s. 262). Bu gününse, çizelge 2 a'ya göre, 3 gün ekleme ile Milâdî ve Hızır günleri karşılığı,

26 Temmuz 762 Milâdî, Hızır 82

olacaktır.

c. İstanbul'un fethi Rumî 29 Mayıs 1453 Salı günü olmuştur. Bu günün Milâdî karşılığı, çizelge 2 a'ya göre, Rumî'ye 9 gün eklemekle,

7 Haziran 1453 Salı, Milâdî

olacaktır. Bu günün Hızır günleri karşılığı ise 33'dür.

d. Hitit Büyük Kırallı Hattusilis'in elçileri, 26 Kasım M.Ö.1278 günü, Kadeş anlaşmasının metnini, Firavun II Ramses'e verdiler (Akgür: Türk Dünyası Araştırmaları, sayı 74, Ekim 1991. s. 169). Sözkonusu gün, yaşadığımız dönemde, çizelge 2 a'ya göre, 13 gün eklemesiyle,

26 Kasım 1993 Rumî=9 Aralık 1993 Milâdi

ye yani sonbaharın 78'inci gününe (23 Eylül=1'inci, 23 Ekim=31'inci, 23 Kasım=62'nci ve 9 Aralık=39 Kasım=78'inci gün) ve Kasım günlerinin 33'üne gelmektedir. Bu gün, bizde kış neredeyse gelip çatmak üzeredir. Oysa II. Ramses döneminde, sözü edilen gün, çizelge 2 a'ya göre, 13 gün çıkarılmakla,

26 Kasım M.Ö. 1278 Rumî=13 Kasım M.Ö. 1278 Milâdi'ye gelmekteydi. Bu gün ise, sonbaharın 52'nci, Kasım'ın 7'nci günüdür (Arada 13+13=26 gün farkı vardır). Yani Hititli elçiler, şimdikiyle karşılaştırılırsa, daha sıcakça günlerde yola çıkıp görevlerini yerine getirmişlerdi.

2. 1750 li yıllardaki Müneccimbaşı takvimleri'nde, örneğin Hareket-i haşerat 15, Evvel-i şurb-u müshil 16 Marta getirilmiş; 1800'lü yıllar takvimlerindeyse, bir gün öncesine, 14 ve 15 Marta alınmıştır. Bu doğru bir işlemdir. Biz de buna uyararak, sözkonusu verileri, yüzyılımıza görelendirerek, 13 ve 14 Mart/26 ve 27 Marta getirdik.

3. Çaylakların gelişi, Ağaçların yeşermesi, Çiçeklerin açması, Kurbağaların bağırmaaya başlaması, Kozkavuran, Ayandon, Kuğu, Çiçek, Ülker fırtınası gibi birçok veri, eski takvimlerimizde bulunmuyor; ancak yakın zamanlarda takvimlerimize alınmışlardır. Bu nedenle sözkonusu veriler, herhalde, gün olarak gerçeğe daha yakın olmalıdırlar.

4. Ülker fırtınası gibi kimi verileri, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Ahmet Şakir Paşa, günümüzde yayınlanmakta olan çeşitli takvimler, birbirine yakın ancak birbirinden değişik günlere getirmektedirler. Böyle durumlarda, biz, Müneccimbaşı takvimleri'ni temel tutmayı yeğledik.

5. Eski Müneccimbaşı takvimleri'nde, astrolojik oluşumlar (Telsis-i Zühre bi-Zühal = Venüs ile Satürn'ün açılal uzaklıklarının 120 derece olması durumu; Tesdis-i Utarid bi-Mirnyh = Merkür ile Mars'ın 60 derecelik uzaklıkları durumu vb.), Ayın uğrakları (menzilleri=Ayın içinden geçtiği Koç, Boğa, ... burçları), belli yıldızların doğuşları (Tulû'-u Nesre, Tulû'-u Cebhe vb.) de verilmekte ve bunlar takvimi doldurmaktaydılar. Günümüzde artık bu türlü verileri takvimlerimizde görmüyoruz. Zaten bu türlü veriler, her yıl değişik günlere geldiklerinden, böyle genel dökümlere alınmaları mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla bunlar bizim dökümlerimize de alınmamıştır.

6. Biz müslümanların oruç ayı olan Ramazan ayı, Ramazan ve Kurban

yılların ilk çeyreğinde girmiştir.

Riyâh-ı Bevârih (Meltem yelleri): Rumî Mayısın 18'inci (Milâdî 31 Mayıs=Hızır'ın 26'sı) günü başlayıp kırk gün sürerek 26 Haziran (Milâdî 9 Temmuz=Hızır 65)'da biten, hafif rüzgârlı güzel yaz günleridir. Beyrunî'nin *Âsâr ül-Bâkıye*'sinde bu günler *Semûm* adıyla 16 Mayıs'ta başlatılmakta; **Uluğ Bey Ziycinde** 18 Mayıs'ta başlayıp kırk gün sürdüğü belirtilmektedir. **Müneccimbaşı takvimleri'**nde ise: 1452 ve 1453 yıllarında 7 Mayıs *Bevârih* yellerinin evveli, yine 1453'de 18 Mayıs "*Bazıları katında bu günde Eyyâm-ı riyâh-ı bevârih*" olarak gösterilmektedir. 1498 ve 1750'li yıllar takvimlerinde sözkonusu günün başlangıç ve bitişleri 18 Mayıs-26 Haziran, 1810 ve 1840'da 19 Mayıs - 27 Haziran'dır. 1915 yılındaysa yine 18/31 Mayıs, Hızır 26-26 Haziran/9 Temmuz, Hızır 65'e getirilmiştir.

Rûz-u yeldâ (Yılın en uzun gündüzleri): Güneşin Yengeç burcuna girdiği, dolayısıyla yaz mevsiminin başladığı gün demek olan yaz gündönümü günü (22 Haziran=Hızır 48) sıraları. Bu tarihten sonra gündüzler kısalmış geceler uzamaya başlar. Bu veri *Ziyc'*de ve **Müneccimbaşı takvimleri'**nde bulunmamaktadır.

Bâd-ı semûm (Sam yelleri): Rumî 19 Haziran (Milâdî 2 Temmuz=Hızır 58) günü başlayıp ellibir gün sürerek 8/21 Ağustos=Hızır 108 günü biter. Yaz sıcakları içersinde yüzümüzü alev gibi yalayıp esen rüzgâra bu ad verilir. Sözkonusu günlerin Beyrunî'de 24 Haziranda başlayıp 51 gün sürdüğü belirtilmektedir. **Uluğ Bey Ziyci'**nde yok. **Müneccimbaşı takvimleri'**nde: 1452 ve 1498 yılı takvimlerinde de bulunmuyor. 1750'li yıllar takvimlerinde 21 Haziranda başlatılmakta; 1810'da başlayış ve bitiş 20 Haziran-12 Ağustos, 1840'da 20 Haziran-11 Ağustos ve 1915'de 20 Haziran/3 Temmuz, Hızır 59-13/26 Ağustos, Hızır 113'dür.

Eyyâm-ı bâhur (Bunaltıcı sıcak günler) ve Yaz doksanı: Hızır'ın 93'üncü (6 Ağustos) günü Hızır günlerini ve 7 Ağustos (Hızır'ın 94'üncü) günü yaz mevsimini ortalamaktadır. Bu günler halk arasında daha çok Yaz doksanı günleri olarak tanınmaktadır. İşte bu günleri içersinde bulunduran, Ağustosun ilk haftası, yılın en sıcak günleri olup Eyyâm-ı bâhur adıyla anılmaktadır. Beyrunî *Âsâr ül-Bâkıye*'sinde (s. 259-262), bâhur sözünün arapça buhrân (bunalım)'dan geldiğini; ayrıca **Köpek günleri** de denilen bu günlerin Rumî 18 Temmuzla başlayıp yedi gün sürerek 24 Temmuzda biteceğini söylüyor. Köpek günleri, Burçlar kuşağı (12 burç) dışında yer almış bulunan Büyük Köpek (Kelb ül-ekber) burcunun ve gökyüzünün en parlak yıldızı olan Sirius'un (Şi'râ ül-Yemeniye ya da (Kelb ül-Cebbâr=Alpha Canis Majoris) Güneşle birlikte doğduğu (helyak doğuş yaptığı) günlerdir (Dergimiz, Ekim 1991, sayı 74 deki incelememize bakınız). **Uluğ Bey Ziyci**, 19 Temmuzda başlayıp sekiz gün sürdüğünü belirttiği bu dönemde, sıcakların kırıcı olmaya başladığını söylüyor. **Müneccimbaşı takvimlerinde** ise: 1452 yılında Rumî 20-27 Temmuz, 1750'li yıllarda 19-26 Temmuz, 1810 ve 1840'da yine 19-26 Temmuz, 1915'de 19 Temmuz/1

Ağustos, Hızır 88-26 Temmuz/8 Ağustos, Hızır 95 olarak verilmektedir. Bu günler, şarapların sirkeleştiği, hayvanların takattan kesilerek kuvvetten düştükleri günlerdir. Sam yelleri en çok bugünlerde kendisini gösterir.

Pastırma yazı: Kasım ayının 7'nci günü başlayan Kasım yarıyılı'nın ilk 15-20 günü pastırma yazı yani yazdan kalma, yazı hatırlatan günler olarak bilinmektedir.

Şeb-i yeldâ (Yılın en uzun geceleri): Güneşin Oğlak burcuna girmesiyle başlayan kış mevsiminin ilk günü (kış gündönümü, 22 Aralık=Kasım 46) yakınları olan, yılın en uzun geceleri bu adla anılırdı. Bu gecelerin ilkinde **Evvel-i şeb-i yeldâ**, sonuncusuna **Âhır-ı şeb-i yeldâ** denilmekteydi. Bu günden sonra geceler kısalıp, gündüzler uzamaya başlayacaktır. **Ziyc'**de yok. **Müneccimbaşı takvimleri'**nde: 1452 yılında 11 Aralık "*Güneş Cedi burcuna geçdi. Gündüz bî-gayet kısa ve gece uzun oldu ve kış faslı ve Zemherîr girdi ve şeb-i yeldâ oldu*" diye verilmektedir. 1754 ve 1755 yılı takvimlerinde **Evvel-i şeb-i yeldâ** ile **Âhır-ı şeb-i yeldâ** 7-14 Aralık, 1756'da 6-14 Aralık, 1810'da 6-14 Aralık, 1840'da 5-13 Aralık ve 1915'de 7/20-12/25 aralık olarak gösterilmiştir.

Erbaîn ve Hamsîn: Bu takvimde 89 gün süren kış mevsimi ikiye ayrılmaktadır. 22 aralık (Kış gündönümü, Kasım'ın 46 sı)'nden 30 Ocak (Kasım 85)'e değin olan ilk kırk günlük döneme **Erbaîn**, 31 Ocaktan 20 Mart'a değin uzanan ikinci, elli günlük döneme de **Hamsîn** adı verilmektedir. Bu sözler arapçada 40 ve 50 sayılarını anlatılmaktadır. **Ziyc'**de yok. **Müneccimbaşı takvimleri'**nde: 1452 ve 1453 de yok. Ötekilerde, **Tahvîl-i Şems bi-Cedî** (Güneşin Oğlak burcuna girişi) ile aynı günde olarak, 1754'de **Evvel-i erbaîn** 12 Aralık, **Âhır-ı erbaîn** 19 Ocak, 1755'de 11 Aralık-19 Ocak, 1756'da 10 Aralık-18 Ocak, 1810'da 11 Aralık-19 Ocak, 1840'da 10 Aralık - 18 Ocak ve 1915'de 10/23 Aralık-18/31 Ocak olarak gösterilmektedir. **Âhır-ı erbaîn**'in ertesi günü de **evvel-i hamsîn**'dir.

Kış doksanı ve Zemherîr: Kış mevsimini ve Kasım günlerini ortalayan Kasım'ın 90'ına (4 Şubat) **Kış doksanı** adı verilmektedir. Bu günün, önce ve sonrası olarak, yakını günleri de **Zemherîr** (karakış) olarak bilinir. **Müneccimbaşı takvimleri'**nde, bir tek, 1452 yılı takvimi **zemherîr**'i **erbaîn** karşılığı olarak almaktadır. **Zemherîr** sözü, **Kur'ân-ı kerîm**'de, **Dehr** sûresinin 13'üncü âyetinde (s. 582) "*Cennete gideceklerin, orada ne Güneş (in aşırı sıcağını) ne de zemherîr'i (n şiddetli soğuklarını) görmeyecekleri*" şeklinde geçmektedir.

Cemreler: Arapça kor parçası anlamına gelen **cemre**'ler, **Beyrunî**'nin **Âsâr-ı Bâkıye**'si (s. 242-244) ile **Uluğ Bey** **Ziyci** verilerine uygun olarak, **Müneccimbaşı takvimleri'**nde **Rumî** 7, 14 ve 21 Şubat (Milâdî 20, 27 Şubat ve olağan yıllarda 6 Mart/artık yıllarda 5 Mart=Kasım'ın 106, 113, 120'nci günleri, sırasıyla havaya, suya ve toprağa düşer. **Cemreler**, en çok sözü edilen **Halk takvimi** verilerindedir (Erginer, s. 60). **Havaların** artık yavaş

yavaş ısınacağı müjdesini veren ilk cemreyle, kış doksanını, koyu kışı 15 gün gerilerde bırakmış; üçüncü cemreyle de ilkbahara 15 gün kaldığını hatırlamış oluyoruz.

Berd el-acûz (Kocakarı soğukları): Bu da yine Beyrunî'nin *Âsâr-ı Bâkiye'si* (s. 244-246) ile **Uluğ Bey Ziyçi'**nden aynen alınarak, **Müneccimbaşı takvimleri'**nde Rumî 26 Şubat (Milâdî olağan yıllarda 11/artık yıllarda 10 Mart=Kasım 125)'ta başlatılıp, olağan yıllarda ilk üç günü Şubata son dört günü Marta, artık yıllardaysa dört günü Şubata üç günü Marta gelecek yolda, **yedi gün sürdürülerek** Rumî 4/3 Mart Milâdî 17/16 Mart=Kasım 131) de bitirilmektedir. Beyrunî, Arapların bu yedi günün herbirine ayrı adlar vermiş olduklarını, ayrıca Kur'ân-ı kerîm Hakka sûresi 7'nci âyetinde (s. 568) sözü edildiği üzere, sekiz gün yedi gece aralıksız eserek peygamberleri Hûd aleyhisselâm'a inanmayıp karşı koyan Âd kavmini yoketmiş bulunan uğultulu ve şiddetli kasırganın bu günlerde esen rüzgârlara işaret etmekte olduğunu kaydediyor.

Nevrûz: Farsça yenigün (yılbaşı) anlamına gelen Nevrûz, Güneşin güney yarıküresinden Ekvator çizgisini aşarak kuzey yarıküreye geçiş noktası demek olan Koç burcu başlangıcı (ilkbahar ılınımı) noktasına geldiği, Martın 21'inci, artık yıllarda 20'nci ve Kasım'ın 135'inci günüdür. Bugün ilkbaharın başladığı gündür. Nevrûz, İran'da öteden beri yılbaşı sayılmaktadır. Osmanlı **Müneccimbaşı takvimleri** geleneğinde de bu gün Celâlî takviminin ilk günü olup **Nevrûz-u Sultanî** olarak adlandırılmaktadır. Öte yandan, 22 Aralıktan bu yana geceler gittikçe kısalıp gündüzler uzarken, bu noktada (Nevrûz'da) ikisi birbirine eşit duruma gelirler. Ancak gündüzler uzamasını buradan ileriye de sürdürecektir. Bu günden sonra artık yavaş yavaş ağaçlar yeşerip kır çiçekleri açmaya, böcekler ortaya çıkıp bülbüller ötmeye ve çaylaklar gelmeye başlayacaktır.

Sitte-i sevr (Boğa altılısı): Güneşin Boğa (Sevr) burcuna girdiği 21 Nisan'da başlayıp altı gün süren günler (sitte, arapça 6 sayısı). Kasımın 166-171'inci günleri. Bu günlerin başlangıcında, ilkbahar gireli tam bir ay olmuş, Hidrelleze ise 15 gün kalmıştır. Bunlar, artık kışın son nefesini verme günleridir.

HRİSTİYAN DİNİ (KUTSAL) GÜNLERİ

Hristiyan dinî gün belirlemeleri iki ayrı yolda yapılmaktadır. Bunların bir bölümü, doğrudan Rumî/Milâdî takvime bağlı olup her yıl aynı bir güne geldiği halde; ikinci bir bölümü, her yıl Rumî/Milâdî takvimin başka bir gününe denk düşen Paskalya gününe bağlı ve örneğin Paskalya'dan şu kadar gün sonra ya da önce şeklinde belirlenmektedirler. Bu bakımdan bu ikinci türden olanları döküme alamadık. Ancak döküme girsin girmesin, **Müneccimbaşı takvimleri'**nde görülen Hristiyan kutsal günlerini burada kısaca tanıtacağız. Bu günler, yine Beyrunî'nin *Âsâr ül-Bâkiye'si* (XV. bö-

Çizelge 4 a,b. Rumî/Milâdî günlerin Kasım günleri karşılıkları

Rumî	Milâdî	Kasım	Rumî	Milâdî	Kasım
25 Ek.	= 7 Kas.	= 1	14 Şub.	= 27 Şub.	= 113
	= 7 Ara.	= 31	15 "	= 28 "	= 114
	= 7 Oc.	= 62	16 "	= 29 "	= 115
	= 7 Şub.	= 93	16/17 "	= 1 Ma.	= 115/116
	:	:	17/18 "	= 2 "	= 116/117
14 Şub.	= 27 Şub.	= 113	25/26 "	= 10 "	= 124/125
15 "	= 28 "	= 114	26/27 "	= 11 "	= 125/126
16 "	= 1 Ma./29 Şub.	= 115	27/28 "	= 12 "	= 126/127
17 "	= 2/1 Mart	= 116	28/29 "	= 13 "	= 127/128
18 "	= 3/2 "	= 117	1 Mart	= 14 "	= 128/129
:	:	:	2 "	= 15 "	= 129/130
25 "	= 10/9 "	= 124	3 "	= 16 "	= 130/131
26 "	= 11/10 "	= 125	4 "	= 17 "	= 131/132
27 "	= 12/11 "	= 126	5 "	= 18 "	= 132/133
28 "	= 13/12 "	= 127	6 "	= 19 "	= 133/134
1 Ma./29 "	= 14/13 "	= 128	7 "	= 20 "	= 134/135
2/1 Ma.	= 15/14 "	= 129	8 "	= 21 "	= 135/136
3/2 "	= 16/15 "	= 130	:	:	:
4/3 "	= 17/16 "	= 131	18 "	= 31 "	= 145/146
5/4 "	= 18/17 "	= 132	19 "	= 1 Nis.	= 146/147
6/5 "	= 19/18 "	= 133	20 "	= 2 "	= 147/148
7/6 "	= 20/19 "	= 134	21 "	= 3 "	= 148/149
8/7 "	= 21/20 "	= 135	:	:	:
18/17 "	= 31/30 "	= 145	31 "	= 13 "	= 158/159
19/18 "	= 1 Nis./31 Ma.	= 146	1 Nisan	= 14 "	= 159/160
20/19 "	= 2/1 Nisan	= 147	2 "	= 15 "	= 160/161
21/20 "	= 3/2 "	= 148	3 "	= 16 "	= 161/162
:	:	:	:	:	:
31/30 "	= 13/12 "	= 158	17 "	= 30 "	= 175/176
1 Nis/31 "	= 14/13 "	= 159	18 "	= 1 May.	= 176/177
2/1 Nis	= 15/14 "	= 160	19 "	= 2 "	= 177/178
3/2 "	= 16/15 "	= 161	20 "	= 3 "	= 178/179
:	:	:	21 "	= 4 "	= 179/180
17/16 "	= 30/29 "	= 175	22 "	= 5 "	= 180/181
18/17 "	= 1 May/30 Nis	= 176			
19/18 "	= 2/1 Mayıs	= 177			
20/19 "	= 3/2 "	= 178			
21/20 "	= 4/3 "	= 179			
22/21 "	= 5/4 "	= 180			
-/22 "	= -/5 "	= 181			

lüm) ile Uluğ Bey Ziyci (I konu, bölüm 7) verilerini yansıtan Müneccimbaşı takvimleri'nden alınmış olup yanısıra günümüz Rum, Süryâni, Ermeni ve Katolik Roma takvimlerinde verilen belirlemeler de gözönünde tutulmuştur. Söz konusu veriler, eskiden Rumî takvim günleriyle bağlantılı iken, günümüzde Milâdî günlere bağlantılı kılınmışlardır.

1. Paskalya ile buna bağlı olarak her yıl başka bir güne denk düşen günler:

Paskalya: Hz. İsa'nın, Hristiyan inancına göre, çarmıha gerilerek öldürülmesinden sonra yeriden dirilişini anma günü olan Paskalya, her yıl, Hristiyanların Rabbin günü (kutsal günleri) olarak kabul ettikleri bir Pazar günü kutlanmaktadır. Hz. İsa'nın dirilişi İncil'de şöyle anlatılır (Matta 28:1-10; Markos 16:1-8; Luka 24:1-12; Yuhanna 20:1-9): *"Sebt (Cumartesi) gününü izleyen, haftanın ilk günü (Pazar), kadınlar Hz. İsa'nın üzeri çok ağır bir taşla kapatılmış olan mezarını ziyarete gitmişlerdi. Orada, taşın kaldırılmış, mezarın da boş olduğunu gördüler. Bir Melek kadınlara Hz. İsa'nın dirilmiş olduğunu ve kendisini görebileceklerini söyledi. Gerçekten Hz. İsa, daha sonra, bu kadınlar ile başka insanlara da görünmüştür."* Paskalya, Hristiyan takviminin temel günü niteliğindedir. Bu gün Güneş takvimine olduğu kadar Ay takvimine de bağlantılanır ve *"ilk baharın girişini (21 Mart) izleyen ilk dolunay (Ay ayının 14/15 inci) gecesinden sonraki Pazar günü"* olarak belirlenir. Örneğin içinde bulunduğumuz 1993 yılında,

21 Mart 1993 = 27 Ramazan 1413

7 Nisan 1993 = 15 Şevval 1413 Çarşamba

olduğundan, 11 Nisan 1993 Pazar günü Paskalya günüdür.

Paskalya gününün hesabı, 325 yılında İznik'te toplanmış olan Hristiyan din adamları birinci toplantısı (kutsal synode)'nda kararlaştırılmıştı. Bu yüzden bizim Hicrî takvimde kavuşum (içtimâ) ayı olarak adlandırdığımız Ay ayına, batı dillerinde synodique ay adı verilmektedir (Yun.syn-odos = toplantı. Birleşim, meclis).

Paskalya günü, 1452, 1453 ve 1498 yılı Müneccimbaşı takvimleri'nde İyd ün-Nasâra (Hristiyan bayramı), daha sonraki dönemdeyse Beyza-ı sürh= kırmızı yumurta (bayramı) adıyla geçmektedir.

Büyük Oruç ya da (Perhîz-i Kebîr-i Nasâra) : Paskalya'dan yedi hafta (49 gün) önceki Pazar günü Oruç'un ilk Pazarıdır. (Bu gün, Avrupa ve Latin Amerikası'nda Karnaval günü olarak şenliklerle kutlanmaktadır); ertesi Pazartesi günüyse Büyük oruç başlar ve kırk gün sürer. Hristiyanlar'ın Kutsal Kitabı olan İncil'e göre (Matta 4: 1-2; Markos 1: 12-13; Luka 4:1-2), Hz. İsa, vaftiz edildikten sonra, İblis'in denemelerinden geçmek üzere, Kutsal Ruh (Ruh ul-Kudüs) tarafından çöle götürülmüş ve orada kırk gün süreyle oruç tutmuştur. Söz konusu gün ilk dönem Müneccimbaşı

takvimleri'nde (1452, 1453 ve 1498 yıllarında) Savm ün-Nasâra (Hristiyan orucu) adıyla belirtilmiş bulunmaktadır.

İsa'nın göğe çekilmesi (**Urûc-u İsa**): Paskalya'dan sonraki kırkıncı, Perşembe günü. Hz. İsa'nın göğe çekilmesi olayı İncil'in (Luka 24: 36-53; Markos 16:19-20 ve Resullerin İşleri 1:9-11) âyetlerinde anlatılmaktadır. Bu gün **Müneccimbaşı takvimleri'nde**, ancak 1840 ve 1915 yıllarında görülmektedir.

2. Paskalya'dan bağımsız olarak, her yıl belli ve aynı bir güne denk düşen dinî günler:

Haçın suya atılması (**Es-Salîb fi l-mâ**) : Hz. İsa'nın vaftizi bayramı, Epifani. 6 Ocak. Bu günde, İncil'e göre (Matta 3:13-17; Markos 1:9-11; Luka 3: 21-22), Hz. İsa, (Lut gölünün kuzeyindeki Taberiye gölünün batı yanı arazisi olan) Celile (Galile)'den gelerek, Şeria ırmağında, Hz. Yahya tarafından vaftiz edildi. Beyrunî, *Âsâr ül-Bâkıye*'sinde bu günle ilgisi olarak, vaftiz törenlerini uzun boylu anlatmaktadır (s.288-289), Sözkonusu gün, **Uluğ Bey Ziyici ile Müneccimbaşı takvimleri'nde**, 1452'den bu yana kaydedilmiş bulunmaktadır.

Meryem Ana'nın hamileliğinin müjdenmesi (**Beşâret-i hamî-i Meryem**): 25 Mart. Bu gün, İncil'de (Luka 1:26-38), Tanrı'nın, Cebrail adlı meleği Celile'nin Nâsıra kentinde, Yusuf'un nişanlısı olan Hz. Meryem'e göndererek, ona gebe kalıp bir oğlan doğuracağını müjdelediği ve çocuğun adını İsa koymasını emir buyurduğu gün olarak anılmaktadır. Bu müjde üzerine Hz.Meryem, Meleğe kendisinin bâkire olduğunu söylese de, Melek ona, bunun Tanrı'nın yüce gücü olan Ruh ul-kudüs'ün aracılığıyla olacağını bildirir. Bu gün de Müneccimbaşı takvimleri'nde 1840 ve sonrası yıllarında görülmektedir.

Meryem Ana orucunun başlaması (**Evvel-i savm-ı Meryem**) : 1 Ağustos. Meryem Ana'nın hastalığı dolayısıyla tutulan orucun ilk günü. Onbeş gün süren hastalığı sonunda Meryem Ana göğe alınmış (ölmüş) tür. Beyrunî, Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

Tecellî bayramı (**Iyd-i tecellî-i Nasâra**) : 6 Ağustos. İncil'de bu gün için (Matta 17:1-8; Markos 9:2-13; Luka 9:28-32), "Hz. İsa, yanına Petrus, Yakup ve Yakup'un kardeşi Yuhanna'yı da alarak yüksek bir dağa çıktı. Orada, Hz. İsa'nın görünümünü değiştirdi: Yüzü Güneş gibi parladı, giyimini göz kamaştırıcı bir beyazlığa büründü. O anda iki kişi ile konuşmaktaydı; bunlar Hz. Musa ile Hz. İlyas idiler" denilmektedir. Beyrunî, Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

Meryem Ana'nın ölümü (**Vefât-ı Meryem**): 15 Ağustos. Beyrunî, Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

Meryem Ana'nın doğuşu (**Velâdet-i Meryem**): 8 Eylül. Bu olay ve tarih Beyrunî ile Ziyic'de yoktur. Müneccimbaşı takvimleri'nde ise 8 Ağustosa getirilmekteydi. 1915 yılı takviminde sözkonusu tarihe alınmıştır.

Haçın yüceltilişi yortusu (Iyd es-Salīb): 13 Eylül. Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

Milât orucunun başlaması (Evvel-i savm-ı Milâd): 15 Kasım. Hz. İsa'nın doğumu dolayısıyla tutulan kırk günlük orucun (15 Kasım-25 Aralık) ilk günü. Beyrunî'de 16 Kasım, Ziyic'de yok.

Meryem Ana'nın müjdelenmesi bayramı (Iyd-i beşâret-i Meryem): 1 Aralık. Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

Hz. İsa'nın doğuşu gecesi (Şeb-i milâd-ı İsa): Noel, 25 Aralık. Beyrunî, Uluğ Bey Ziyici ve Müneccimbaşı takvimleri.

SON SÖZ

Hıdrellez-Kasım, gündönümleri ve ılımlar, nevrûz, cemreler, erbaîn-hamsîn, berd el-acûz, eyyâm-ı bâhur, riyâh-ı bevârih, bâd-ı semûm, şeb-i yeldâ, rûz-u yeldâ, sitte-i sevr vb. gibi, çok kere arapça ya da farsça söylenişleri ile bize biraz daha ilginç ve çekici görünen Halk takvimi verilerimiz, çeşitli takvim, sözlük ve ansiklopedilerimizde, yazık ki çoğu yanlış tarihlere oturtulmakta ve yalan yanlış bilgilerle tanıtılmaktadır.

Örneğin Erbaîn-hamsîn'i ele alalım.

Çizelge 5 - Kış günleri

1.	22 Aralık	89
32.	22 Ocak	58
40.	30 Ocak	50
41.	31 Ocak	49
42.	1 Şubat	48
+ 45.	4 Şubat	45 +
69.	28 Şubat	21
70.	1 Ma/29 Şu.	20
71.	2/1 Mart	19
89.	20/19 Mart	1

22 aralıkta başlayan kış mevsimi, 89 gün sürerek, olağan yıllarda 20 Mart, artık yıllarda 19 Martta biter (Çizelge 5). Dolayısıyla kış mevsimi, aslında, 90 gün olmadıysa, 40 ve 50 günlük iki döneme ayrılmaz. Bu durumda ya 40 ve 49 ya da 39 ve 50 günlük iki döneme ayrılacaktır. Eğer ilk seçenek size de daha uygun geliyorsa, Erbaîn (arapça 40 demek), 22 Aralıkta başlayıp 40 gün sürecek ve 30 Ocakta bitecek; Hamsîn ise (arapça 50 demek) 31 Ocakta başlayıp 49 gün sürerek 20/19 Martta bitecektir.

Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde, Erbaîn: "Hicrî takvimde 22 Aralıktan 31 Ocağa kadar süren 40 günlük kış dönemi" olarak veriliyor. Önce şu çok belirgin yanlış düzeltelim: Hicrî takvimde aylar, bilindiği gibi, Muharrem, Safer, Rebiülevvel, ... olarak adlanır ve 29 ya da 30 gün çeker. Bu takvimde 31 günlük ay yoktur. Dolayısıyla konunun, Hicrî takvimle uzak yakın hiç bir ilişkisi yoktur. Burada, Hicrî takvimde sözleri silinecek, yerine Milâdî takvimde yazılacaktır. Asıl konuya gelince: 31 Ocak gününün 30 Ocak olarak düzeltilmesi gerekir. Buna rağmen, sözlükte, Hamsin sözü doğru olarak tanımlanmış bulunuyor.

Türk Dil Kurumu'nun *Türkçe Sözlük*'ünün önemli bir başvuru kitabı olduğunu gözönünde tutarak, burada, *Sözlük*'te geçen ve ilk bakışta gör­düğümüz, takvim konusuyla ilgili kimi eksik ve yanlışlara da kısaca de­ğinmemiz yerinde olacaktır.

Artık yıl: Burada bir eksik, bir de yanlış bulunuyor. Eksik: 366 günlük yıl'ın önüne "*ve Şubatı 29 gün çektirilen*" sözleri gelmeliydi. Yanlış: Sene-i kebire (büyük yıl) deyişi sene-i kebise olacak.

Cemre: Burada üç cemrenin düşüşü günlerinin de verilmesi yerinde olurdu. Bu günler, Rumî 7, 14 ve 21 Şubat; Milâdî 20, 27 Şubat ve olağan yıllarda 6 Mart, 1992, 1996 gibi 4 ile kalansız bölünebilen ve Şubatı 29 gün çektirilen artık yıllarda 5 Marttır.

Gün maddesinde, **Gün durumu** sözü: Türkçede böyle bir bilimsel terim yoktur. Türkçe bilmeyenlerce uydurulmuş izlenimi vermektedir. Kaldırılıp, yerine **Gündönümü** sözü getirilmelidir. Ayrıca buradaki 21 Haziran ve 21 Aralık günleri de 22 Haziran ve 22 Aralık olarak değiştirilmelidir.

Gündönümü: Ayrı bir madde. İkisinden biri kaldırılmalıdır. Ayrıca bu­radaki tanım yanlıştır. Gündüz ile gecenin eşit olduğu günlere, 21 Mart ve 23 Eylül, **İlınım** (eski deyişle **I'tidâl**) günleri denir. İlbahar ılınımı=**i'**-tidâl-i rebî'î sonbahar ılınımı=**i'**-tidâl-i harifî. **Gündönümü** ise arapça **İnkılâb** karşılığıdır. Yaz gündönümü=**inkılâb-ı sayfî**, kış gündönümü=**inkılâb-ı şitâ** ya da **şittevî**.

Günberi ve günöte: Perihel, aphel=afel. Bu sözler Türk dilinin yapısına uygun değildir; kulağı tırmalamaktadır. Doğrusu **günberisi** ve **günötesi** olmalıdır. **Yerberi** ve **yeröte** (perije, apoje) için de aynı.

Kocakarı soğuğu: Burada da yine gün sayısı verilmeliydi. Sözkonusu günler (biraz önce de vermiştik), Rumî Şubatın 26'sında başlayıp olağan yıllarda 26, 27, 28 Şubat, 1, 2, 3, 4, Mart (Milâdî 11-17 Mart), artık yıllarda 26, 27, 28, 29 Şubat, 1, 2, 3, Mart (Milâdî 10-16 Mart), toplam yedi gündür.

Nevrûz: Burada da verilen gün yanlıştır. 22 değil, 21 Mart olacak.

Sitte-i sevr: Burada yine gün sayısı eksikliği ile Türkçe yanlışı var. Bu günler, 21 Nisanda Güneşin Boğa (Sevr) burcuna girişi ile başlar ve altı gün sürerek 26 Nisanda biter. Yanlış ise: Burada **ortalama** sözü fazladır. Sözkonusu günler, kimi yıl 5, kimi 8, kimi 3, 7, 10 vb sürer; bunlar toplanıp veri sayısına bölünürse çıkan sayıya ortalama denir. Burada böyle bir durum bulunmamaktadır.

Sözlük'te ezanî saat var, aynı anlama gelen **gurubî** saat yok. Yine **zevali** saat var, **vasatî** ya da **ortalama** saat yoktur.

Şemseddin Samî'nin **Kamus-u Türkî**'sinde (Temel Türkçe Sözlük. Ter­cüman gazetesi/Yapı Kredi Bankası yayını), Erbaîn için, Rumî aylardan **Kânunevvelin** (Aralık) 9'undan yani gündönümünden itibaren karakış o­larak kabul edilen kırk gün. "*Milâdî takvime göre 21 Aralık gününden itibaren*

40 gün" deniliyor. Burada verilen Rumî başlangıç günü doğru (Milâdî 22 Aralık-13 gün=Rumî 9 Aralık). Gündönümü sözü de çok yerinde kullanılmış. Ancak karakış deyişi, bizde öteden beri, erbaîn karşılığı olarak değil de zemheri karşılığı olarak kullanılır. Burada, ayrıca, sözlüğe sonradan eklendiği anlaşılan, tırnak içindeki bilgiye göre sözü geçen 21 Aralık verisi de 22 Aralık olmalıdır.

Muallim Naci'nin *Lûgat-ı Nâci'sinde*, erbâin: Kânunevvelin 9'undan Kânunsâninin (Ocak) 17'sine kadar olan kırk gün; karakış, olarak verilmektedir. Burada günlerin doğru olduğu görülüyor.

Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'inde*, erbaîn: Karakış. Rumî Aralık'ın 9'undan (Efrenci 22), Ocak'ın 17'sine (Efrenci 31) kadar süren ve kışın en soğuk zamanı sayılan 40 gün, deniliyor. Burada Ocak'ın 17'si Milâdî 31 Ocak'a getirilmiştir ki bu çok yanlıştır. Çünkü arada, 13 değil, 14 günlük bir fark bulunmaktadır. Bu durum ancak 2100 yılından sonra böyle olacaktır. Ayrıca başlangıç gününün doğru (13 gün farklı), ancak bitiş gününün yanlış (14 gün farklı) hesaplanması dikkatsizlik deyişiyle mi açıklanmalı? Bir de, erbaîn, kışın en soğuk zamanı sayılmaz. Kışın en soğuk zamanı, tam ortası olan 4 Şubat yakını günleridir.

Meydan Larousse'daysa, erbaîn: Eski takvimde 22 Aralıktan 31 Ocağa kadar süren 40 günlük döneme verilen ad. Erbaîn kış mevsiminin en sert günleri olarak kabul edilen kırk günü içine alır. Halk arasında bu günlere zemheri veya karakış denir. Erbaîn Halk takviminde Kasım döneminin 45'inci günü olan 20 Aralıkta başlar, diye anlatılmaktadır. Burada, eski takvim sözü ile Halk takvimi denmek istendiği açıktır. Oysa bu söz, bizde Rumî takvim karşılığı olarak kullanılır. Rumî takvime göreyse erbaîn 22 Aralıkta başlamaz (9 Aralıkta başlar). Ayrıca burada sözkonusu gün, önce 22 Aralıkta, bir kaç satırbaşı altta da 20 Aralıkta başlatılmaktadır. Ancak bu 20 Aralık tarihinde belki bir matbaa (tashih) hatası yapılmıştır. Çünkü Kasım'ın 45'i (8 Kasım'la başlatılan sayıma göre) Aralık'ın, 20'sine değil, 22'sine gelmektedir.

1915/16 yılı *Müneccimbaşı takvimi'nde*, Tahvil-i Şems bi-Cedî + Evvel-i erbaîn ve fasl-ı şitâ (Güneşin Oğlak burcuna girişi-Erbaîn başlangıcı ve-kış mevsiminin başlaması), 10/23 Aralıkta gösterilmiştir. Nevruz-İlkbaharın başlangıcı da, yine aynı şekilde, 9/22 Martta gösterilmiş bulunmaktadır. Erbaîn'in sonu ile hamsîn'in başlaması ise, 18/31 Ocak ve 19 Ocak/1 Şubattır.

Günümüzde: *Diyanet (1993) takvimi'nde*, Kış başlangıcı-Güneşin Oğlak burcuna girmesi 21 Aralıkta, Zemherî'nin başlangıcı 22 Aralıkta bulunmaktadır. Zemherî'nin sonu 30 Ocakta, Hamsîn'in başlangıcı ise 31 Ocaktadır. 1993 *Saatli Maarif takvimi'nde*yse, Güneşin Oğlak burcuna girmesi -Kış Faslı-Gündönümü ile Erbaîn'in başlangıcı yine 21 Aralığa, Erbaîn'in sonu 30 Ocak'a getirilmiştir.

Halk takvimimizin, atalarımızdan kalma, saygı duymamız gereken, önemli kültür ve miras varlığımız olduğunu unutmamalıyız.

KAYNAKLAR

1. Münecimbaşı'lar: Münecimbaşı takvimleri. Elyazması.
 2. Ebû-r-Reyhan el-Beyrunî: Âsâr ül-Bâkıye. İngilizce. Çev. Edward Sachau. London 1879.
 3. Uluğ Bey Ziyici çevirisi. Çev. Abdurrahman bin Osman. Elyazması.
 4. Gazi Ahmet Muhtar Paşa: Riyâz ul-Muhtar. Mısır, hicrî 1303.
 5. Ahmet Şakir Paşa: Takvîm-ı Nücûmî. Konstantınıyye 1306.
 6. Ahmet Şakir Paşa: Sene-i Maliye Hakkında Mutaleat. Konstantınıyye 1308.
 7. Samih Paşa: Gurrenâme-ı Dâimî. Dersaadet 1306.
 8. Mehmet Ali: Takvîm-i Mükemmel. Hicrî 1316.
 9. Ahmet Zıya (Akbulut): Takvim-i Zıya. 1935.
 10. Hicrî 1392 senesi Ramazanından 1393 senesi Ramazanına kadar evkat-ı şer'iyeyi gösterir takvim. Neşreden: Bulgaristan Başmüftülüğü. Sofya 1972-1973.
 11. Gürbüz Erginer: Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1984.
- Öbür kaynaklar yazı içerisinde verilmiştir.

Döküm 1. Halk takvimi

Rûmî	Milâdî	Hızır günleri	
23 Nisan	6 Mayıs	1	Hidrellez (Rûz-u Hızır)- Çiçek fırtınası
27 Nisan	10 Mayıs	5	Doğu rûzgârlarının esmeye başlaması (Vezîden-i bâd-ı şarkî)
29 Nisan	12 Mayıs	7	Yağmurlu günlerin sonu (Âhır-ı eyyâm-ı matar)
3 Mayıs	16 Mayıs	11	Filizkiran fırtınası
5 Mayıs	18 Mayıs	13	Gül ve gülnar (nar çiçeği) mevsimi
7 Mayıs	20 Mayıs	15	Kokulya fırtınası
9/8 Mayıs	22/21 Mayıs	17/16	Güneşin İkizler burcuna girişi-Ülker fırtınası
10 Mayıs	23 Mayıs	18	Bağ çapalama zamanı
15 Mayıs	28 Mayıs	23	Sıcakların artmaya başlaması (Agaz-ı germâ) Koyun kırma zamanı
18 Mayıs	31 Mayıs	26	Meltem yellerinin esmeye başlaması (Evvel-i riyâh-ı bevârih) Kabak meltemi
20 Mayıs	2 Haziran	28	Toprağın suyunun çekilmesi (Killet-i miyâh)
22 Mayıs	4 Haziran	30	Kuzey rûzgârlarının etkili olması (Hübûb-u bâd-ı şimalî)
28 Mayıs	10 Haziran	36	Mısır'da pirinç ekimine başlaması (Evvel-i zer el-erz bi-Mısır) Ülker doğumu fırtınası
1 Haziran	14 Haziran	40	Müşil içmenin yasaklanmasına başlanır (Evvel-i nehy-i müşil)
4 Haziran	17 Haziran	43	Kuzey (güney) rûzgârlarının esmesi (Vezîden-i bâd-ı şimalî)
5 Haziran	18 Haziran	44	Nil suyunun azalması (Sûkut-u nöka bi-Nil)
6 Haziran	19 Haziran	45	Yılın en uzun gündüzlerinin başlaması (Evvel-i rûz-u yeldâ)
9/8 Haziran	22/21 Haziran	48/47	Güneşin Yengeç burcuna girişi ile yaz mevsiminin başlaması - Yaz gündönümü - Gündönümü fırtınası
13 Haziran	26 Haziran	52	Uzun günlerin sonu ve gündüzlerin kısaltmaya başlaması (Âhır-ı rûz-u yeldâ)
14 Haziran	27 Haziran	53	Yaprak aşısı zamanı (Avân-ı vasl-ı varak)
16 Haziran	29 Haziran	55	Nil'in kabarma ve taşmaya başlaması (İbtidâ-i füzûn-i Nil)
18 Haziran	1 Temmuz	57	Yaprak fırtınası
19 Haziran	2 Temmuz	58	Sam yellerinin esmeye başlaması (Evvel-i bâd-ı semûm)
24 Haziran	7 Temmuz	63	Çarh dönümü fırtınası
26 Haziran	9 Temmuz	65	Meltem yellerinin sonu (Âhır-ı riyâh-ı bevârih)
1 Temmuz	14 Temmuz	70	Hippokrat'ın ilaç kullanımını yasaklaması zamanı (Nehy-i Bokrat ez-ilaç)
5 Temmuz	18 Temmuz	74	Mısır'da Sirius yıldızının Güneşle birlikte doğuşu
6 Temmuz	19 Temmuz	75	Mısır'da pirinç ekiminin sonu
10/9 Temmuz	23/22 Temmuz	79/78	Güneşin Aslan burcuna girişi- Karaerik fırtınası
15 Temmuz	28 Temmuz	84	Üzümlerin kızarması (Humret-i ineb)
16 Temmuz	29 Temmuz	85	Yaprak aşısı sonu
18 Temmuz	31 Temmuz	87	Kızilerik fırtınası
19 Temmuz	1 Ağustos	88	Yılın en sıcak günlerinin başlaması (Evvel-i eyyâm-ı bâhur)
21 Temmuz	3 Ağustos	90	Yaz doksanı
24 Temmuz	6 Ağustos	93	Hızır günlerinin ortası

25 Temmuz	7 Ağustos	94	Yaz mevsiminin ortası
26 Temmuz	8 Ağustos	95	Yılın en sıcak günlerinin sonu
1 Ağustos	14 Ağustos	101	Meryem Ana orucunun başlangıcı (Evvel-i savm-ı Meryem)
6 Ağustos	19 Ağustos	106	Hristiyan Tecelli bayramı (lyd-i tecelli-i Nasârâ)
8 Ağustos	21 Ağustos	108	Sam yellerinin sonu (Âhır-ı bâd-ı semûm)
10/9 Ağustos	23/22 Ağustos	110/109	Güneşin Başak burcuna girişi
15 Ağustos	28 Ağustos	115	Leyleklerin gidişi (Reften-i laklak) Meryem Ana'nın ölümü (Vefât-ı Meryem)
18 Ağustos	31 Ağustos	118	Sıcakların kırılmaya başlaması (Evvel-i fütur-u germâ)
20 Ağustos	2 Eylül	120	Mihrican fırtınası
21 Ağustos	3 Eylül	121	Meyvaların olgunlaşması (Kemâl-i esmâr)
24 Ağustos	6 Eylül	124	Bıldırcın geçimi fırtınası
26 Ağustos	8 Eylül	126	Koç ayırma zamanı
29 Ağustos	11 Eylül	129	Mısır'da Kıptî yılbaşı
30 Ağustos	12 Eylül	130	Çaylak fırtınası
1 Eylül	14 Eylül	132	Müşhil içme ve hacamatın yasaklanması için son gün (Âhır-ı nehy-i fâsd ve ishal)
8 Eylül	21 Eylül	139	Meryem Ana'nın doğumu (Velâdet-i Meryem)
10 Eylül	23 Eylül	141	Güneşin Terazi burcuna girişi ile sonbaharın başlaması- Sonbahar ılınımı-GeceGündüz denkleşmesi
12 Eylül	25 Eylül	143	Kestane karası fırtınası
13 Eylül	26 Eylül	144	Haçın yükseltilişi yortusu (lyd es-salib)
15 Eylül	28 Eylül	146	Ağaçlardan suyun çekilmesi (Noksan-ı mâ el-eşçâr)
18 Eylül	1 Ekim	149	Kuş geçimi fırtınası
21 Eylül	4 Ekim	152	Turnaların gidişi (Reften-i turna)
26 Eylül	9 Ekim	157	Ağaçlarda yaprak dökümünün başlaması (Bed-i sükut-u evrak-ı eşçâr)
30 Eylül	13 Ekim	161	Meryem Ana fırtınası
1 Ekim	14 Ekim	162	İskender-i Rumî yılbaşı
2 Ekim	15 Ekim	163	Yağmurlu günlerin başlaması (Evvel-i eyyâm-ı matar)
7 Ekim	20 Ekim	168	Ağaç dikimi zamanı (Evvel ül-gars)
9 Ekim	22 Ekim	170	Suların soğuması (Bürûdet ül-miyah)
10 Ekim	23 Ekim	171	Güneşin Akrep burcuna girişi
13 Ekim	26 Ekim	174	Nîl suyunun azalması (Noksan-ı mâ-i Nîl)
15 Ekim	28 Ekim	176	Bakla ekimi
16 Ekim	29 Ekim	177	Balık fırtınası
18 Ekim	31 Ekim	179	Ağaç kesimi zamanı (Vakt-i draht-ı bürîden)
22 Ekim	4 Kasım	183	Sonbahar rûzgârlarının güçlenmesi
24 Ekim	6 Kasım	185	Hızır günlerinin sonu
Kasım günleri			
25 Ekim	7 Kasım	1	Kasım günlerinin başlangıcı (Rûz-u Kasım)
28 Ekim	10 Kasım	4	Çiğ düşmesi zamanı (Nüzûl-ü şebnem)
3 Kasım	16 Kasım	10	Güney rûzgârlarının esmeye başlaması (Vezîden-i bâd-ı cenûbt)
6 Kasım	19 Kasım	13	Böceklerin gizlenmesi (Ihtifâ ül-haşerat)

7 Kasım	20 Kasım	14	Koç katımı fırtınası
9 Kasım	22 Kasım	16	Güneşin Yay burcuna girişi
14 Kasım	27 Kasım	21	Ağaçlara su yürümesi (Kurûd-i âmeden-i âb ez-dıraht; Nüzûl-i mâ-i eşcâr)
15 Kasım	28 Kasım	22	Hz. İsa'nın doğumu orucunun başlaması (Evvel-i savm-ı Milâd)
17 Kasım	30 Kasım	24	Ülker fırtınası
18 Kasım	1 Aralık	25	Soğukların başlaması (Evvel-i bürd)
19 Kasım	2 Aralık	26	Etkili rüzgârlar (Hubûb ül-avâsıf)
23 Kasım	6 Aralık	30	Kuzey rüzgârlarının esmeye başlaması (Evvel-i riyh-i şimâf)
26 Kasım	9 Aralık	33	Yaprak dökümü sonu (Âhır-ı sükut-u evrak)
29 Kasım	12 Aralık	36	Karakış fırtınası
1 Aralık *	14 Aralık	38	Meryem Ana'nın müjdelenmesi bayramı (İyd-i beşâret-i Meryem)
7 Aralık	20 Aralık	44	Yılın en uzun gecelerinin başlangıcı (Evvel-i şeb-i yeldâ)
9 Aralık	22 Aralık	46	Güneşin Oğlak burcuna girişi ile kış mevsiminin başlaması- Kış gündönümü - Erbaîn (kışın ilk kırk günü) girişi
12 Aralık	25 Aralık	49	Hz. İsa'nın doğumu gecesi (Şeb-i milâd-ı İsa)
13 Aralık	26 Aralık	50	Gündönümü fırtınası- Uzun gecelerin sonu
15 Aralık	28 Aralık	52	Hacamat ve müşhil içmenin yasaklanması zamanının başlaması (Evvel-i nehy-i fâsd ve müşhil)
19 Aralık	1 Ocak	56	Milâdî yılbaşı
25 Aralık	7 Ocak	62	Mihrican fırtınası
28 Aralık	10 Ocak	65	Soğukların artması (İştîdâd ül-bürd)
1 Ocak	14 Ocak	69	Rumî yılbaşı
6 Ocak	19 Ocak	74	Haçın suya atılması (Es-salîb fi l-mâ. Hz. İsa'nın vaftiz yortusu)
8 Ocak	21 Ocak	76	Güneşin Kova burcuna girişi
15 Ocak	28 Ocak	83	Soğukların artması (Şiddet-i sermâ)
16 Ocak	29 Ocak	84	Ayandon fırtınası
17 Ocak	30 Ocak	85	Erbaîn (kışın ilk kırk günü) sonu
18 Ocak	31 Ocak	86	Hamsîn (kışın elli günlük ikinci bölümü) başlangıcı
22 Ocak	4 Şubat	90	Kış doksanı-Kışın ve Kasım günlerinin ortası-Hayvanların çiftleşme zamanı (İzdivâc-ı hayvanat)
24 Ocak	6 Şubat	92	Soğukların iyice artması (Gayet-i kuvvet-i sermâ)
1 Şubat	14 Şubat	100	Yüz-düz (Koyu kışın atlatılması)
3 Şubat	16 Şubat	102	Kuşların çiftleşme zamanı (İzdivâc-ı tuyûr) Ağaç dikimi zamanı (Gars-ı eşcâr)
7 Şubat	20 Şubat	106	Güneşin Balık burcuna girişi-Birinci cemre havaya
11 Şubat	24 Şubat	110	Yüzon-çiftçi tarlaya kon-Ağaçlara su yürümesi
14 Şubat	27 Şubat	113	İkinci cemre suya-Leyleklerin gelmesi (Âmeden-i laklak)
15 Şubat	28 Şubat	114	Soğukların kırılmaya başlaması (İnkısâr-ı sermâ)
17 Şubat	2/1 Mart	116	Kurbağalar bağırmaya başlar
21 Şubat	6/5 Mart	120	Üçüncü cemre toprağa
23 Şubat	8/7 Mart	122	Kalem aşısı zamanı (Eyyâm-ı vası-ı kalem) - Bağ budama zamanı

26 Şubat	11/10 Mart	125	Kocakarı soğuklarının başlaması (Evvel-i berd el-acûz)-Husum fırtınası
27 Şubat	12/11 Mart	126	Asmalara su yürümesi
1 Mart	14 Mart	128/129	Rumî (eski) Mart-Osmanlı malî yılı yılbaşı Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır. Mart içeri, pire dışarı.
3 Mart	16 Mart	130/131	Kırlangıçların Anadolu'ya gelmesi (Âmeden-i Piristû bi-Rum)
4/3 Mart	17/16 Mart	131	Kocakarı soğuklarının sonu
7/6 Mart	20/19 Mart	134	Hamsin'in sonu-İpekböceğinin ortaya çıkışı (Zuhur-u düdülkaz)
8/7 Mart	21/20 Mart	135	Nevrûz-Güneşin Koç burcuna girişi ile İlkbaharın başlaması-İlkbahar ılınımı-Gece-gündüz denkliliği-Celâfî (Celâleddin Melikşah) takviminin yılbaşı
11 Mart	24 Mart	138/139	Kozkavuran fırtınası
12 Mart	25 Mart	139/140	Kanın damarlarda harekete geçmesi (Hareket-i ahlat-ı demevî)
13 Mart	26 Mart	140/141	Böceklerin cıalanmaya başlaması (Hareket-i haşerat)
14 Mart	27 Mart	141/142	Müşhil içme mevsiminin başlaması (Evvel-i şurb-u müşhil)
15 Mart	28 Mart	142/143	Çaylakların gelişi (Âmeden-i çaylak)
16 Mart	29 Mart	143/144	Ağaçların yeşermeye başlaması
17 Mart	30 Mart	144/145	Deniz yolculuklarının başlaması (Evvel-i sefer-i derya)
19 Mart	1 Nisan	146/147	Çiçeklerin açmaya başlaması
22 Mart	4 Nisan	149/150	Bülbüllerin ötmeye başlaması (Feryâd-ı andelib)
23/22 Mart	5/4 Nisan	150	Yüzelli-yaz belli
25 Mart	7 Nisan	152/153	Kırlangıç fırtınası-Meryem Ana'nın hamileliğinin müjdelenmesi (Beşâret-i haml-i Meryem)
1 Nisan	14 Nisan	159/160	Lâle mevsiminin başlaması (Evvel-i mevsim-i lâle)
5 Nisan	18 Nisan	163/164	Suların çoğalması (Ziyâde-i şeden abhâ)
6 Nisan	19 Nisan	164/165	Kuşu fırtınası
8/7 Nisan	21/20 Nisan	166	Güneşin Boğa burcuna girişi-Boğa altılısının başlangıcı (Evvel-i sitte-i sevr)
11 Nisan	24 Nisan	169/170	İpekböceğinin kozadan çıkışı
13/12 Nisan	26/25 Nisan	171	Boğa altılısının sonu
15 Nisan	28 Nisan	173/174	Lâlelerin olgunlaşması (Residen-i lâle bi-kemâl)-Bağ budama zamanı
16 Nisan	29 Nisan	174/175	Arıların oğullama zamanı
22 Nisan	5 Mayıs	180/181	Kasım günlerinin sonu